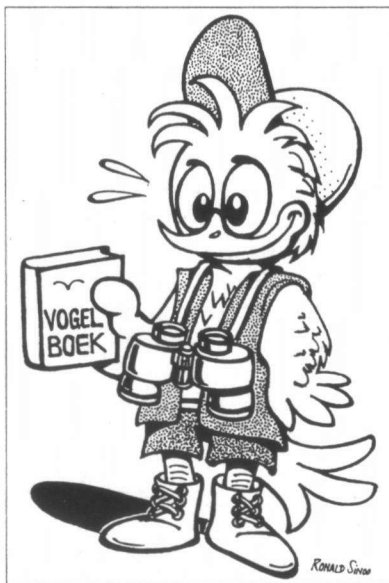

Nederlandse naam opzoeken een fluitje van een cent?

Jan K. Nijhof

Jantje in Linnaeusland

Anneke en ik zouden een reis maken naar Zuid-Afrika. Wij schaften ons dus tevoren een vogelgids voor dat land aan. Die is uiteraard in het Engels met een index op Engelse namen en op de wetenschappelijke namen. Engels wordt daar veel gebruikt. De Engelse namen uit het boek zijn de plaatselijke namen. Dat betekent dat sommige anders zijn dan je gewend bent. De Dodaars was niet Little Grebe maar Dabchick. Trappen heten in het Engels Bustards maar hier heten sommige soorten onder invloed van het Afrikaans Korhaans. (Dat is op zich natuurlijk al een foute naam). In de tekst worden ook de families genoemd. De volgorde van de ook hier bekende families, die in het boek voorkomen, is wel min of meer dezelfde als we gewend zijn van onze gidsjes hier. Al bladerend weet je dan tenminste dat bijvoorbeeld de valken na de andere roofvogels komen. Toen kwam ik op het onzalige idee om een derde index bij dat boek te maken. Eentje met de Nederlandse namen. Nederlandse vogelboeken geven soms wel Engelse namen, maar hebben geen Engelse index. Je kunt dus niet terugzoeken. Dat moest dus via de wetenschappelijke naam. Toen bleek dat voor de minder bekende vogels ieder boek zijn eigen Nederlandse namen had verzonnen. Afrikaanse Jassana of Lelieloper, Zwarthalsbaardvogel of Halsbandbaardvogel, Kuifbrilklauwier of Helmklauwier. Toen kwam ik "Complete Checklist; Vogels van de We-

Tekening: Ronald Sinoo

reld" door M. Walters, voor Nederland vertaald en bewerkt door A.J. van Loon (1997) tegen. Alle (negen- à tienduizend) bekende vogelsoorten, systematisch gerangschikt, krijgen hierin een Nederlandse naam. Tevens wordt de verspreiding kort aangegeven. Er is een index op die Nederlandse namen en op de wetenschappelijke namen. Mijn problemen leken opgelost, ik ging de namen uit deze lijst gebruiken.

Ik ging nijver aan de slag.

Anhinga rufa: niet te vinden. Walters gaf twee Slangenhalvogels, een Amerikaanse en *Anhinga melanogaster* uit de tropen van de Oude Wereld, de Slangenhalvogel. Mijn *rufa* was dus waarschijnlijk een ondersoort van *melanogaster* (geweest). Deze werd nu door die

chauvinistische Zuid-Afrikanen tot soort verheven. Maar wat moest ik nu? Ik besloot African Darter te vertalen en de vogel naar analogie van Amerikaanse Slangenhalvogel, geheel op eigen houtje, Afrikaanse Slangenhalvogel te noemen. *Casmerodius albus* was evenmin te vinden. Dat is de Great White Egret en dat is volgens mijn Jonsson toch echt de Grote Zilverreiger. Jonsson noemt hem *Egretta alba* en onder de beide laatstgenoemde namen staat hij wel in Walters. *Pseudochloroptila totta*, Cape Siskin was evenmin te vinden. Maar hij stond in de buurt van kanaries van het geslacht *Serinus*. En ja, *Serinus tottus* was er wel en gelukkig met hetzelfde verspreidingsgebied. Zo werd *P. totta* via *S. tottus* in het Nederlands Kaapse Kanarie. Zoiets is natuurlijk een gok, maar een te beargumenteren gok. Zeker zou je het pas kunnen weten als Walters niet alleen een naam, maar ook een beschrijving of een afbeelding gaf. Uiteindelijk bleven er slechts heel weinig over waar ik helemaal niet uitkwam. Daar heb ik, heel voorzichtig uiteraard, zelf maar wat op verzonnen.

Linnaeus

Bovenstaande toont duidelijk aan dat je aan de namen in de landstaal niet zo veel hebt. Ze verschillen per streek en in de tijd, dezelfde naam wordt elders voor een heel andere vogel gebruikt, sommige soorten gaan door het leven met dezelfde

naam, het is niet duidelijk op welke vogel een bepaalde naam nu eigenlijk slaat. Aan die verwarring probeerde Linnaeus met zijn wetenschappelijke namen nu juist een eind te maken. Hij gaf een definitie van een soort en plakte daar een naam op. Bingo, opgelost, één soort, één internationaal bruikbare naam. Maar uit het bovenstaande blijkt dat dat ook al niet zo is. Dat komt omdat hij meer wou. Tienduizend vogels is wat onoverzichtelijk, het zou handig zijn om ze in groepen te verdelen, sommige van die groepen weer samen te voegen tot een aantal grotere, enzovoort. Dat kan uiteraard op meerdere manieren: op gewicht, op pootlengte, op eetbaar of niet en ga zo maar door. Linnaeus wilde een zogenaamd natuurlijk systeem: soorten die uiterlijk en anatomisch het meest op elkaar leken kwamen in hetzelfde geslacht (genus), genera die meer met elkaar overeenkwamen dan met andere plaatste hij in dezelfde familie en families met meer onderlinge overeenkomsten behoorden volgens hem tot dezelfde orde. Nou had hij ook bedacht dat een soort de naam kreeg van het genus, met een achtervoegsel daarachter. Die twee samen vormden de soortnaam. Daarmee had hij de duivel uitgedreven met Beëlzebub. Want als later een onderzoeker om wat voor reden dan ook van mening was dat hij een soort van geslacht moest laten veranderen (van genus natuurlijk, niet van sexe), dan veranderde ook de naam: *Casmerodius albus* en *Egretta alba*; *Pseudochloroptila totta* en *Serinus tottus*.

De soort is een biologisch te definiëren begrip. Het is een populatie van verwante vogels die gemeenschappelijke kenmer-

ken vertoont en die onderling kunnen voortplanten en dat doorgaans niet doen met andere vormen. Na Linnaeus, vooral dank zij Darwin, zijn we ons er van bewust dat soorten niet onveranderlijk zijn. Een symptoom daarvan is het bestaan van ondersoorten. Je zou kunnen zeggen dat ondersoorten groepen zijn die bezig zijn zich tot een nieuwe soort te ontwikkelen. Bij de Gouden Fluiter (*Pachycephala pectoralis*) worden meer dan zeventig ondersoorten onderscheiden, ieder op zijn eigen eilandje in de Grote Oceaan. Of, en zo ja welke, van die ondersoorten nog onderling kunnen voortplanten is onbekend. Bij sommige soorten treedt een geleidelijke geografische variatie op. Bij elkaar in de buurt levende exemplaren verschillen weinig, exemplaren van de uiteinden van het verspreidingsgebied veel. Of die extremen nog onderling zouden voortplanten weten we lang niet altijd. Soort of ondersoort wordt dan een willekeurige beslissing van de onderzoeker. In het geval van geleidelijke variatie wordt ook het trekken van grenzen tussen de (onder)soorten tamelijk willekeurig. Hieruit volgt dat wat de een als een ondersoort beschouwt, voor de ander een soort is. Er worden ook nog

voortdurend nieuwe ondersoorten en - veel zeldzamer - soorten beschreven. Er bestaat dus geen definitieve lijst van vogels van de wereld en die komt er ook nooit. Iedere lijst is een weerspiegeling van de systematische opvattingen van de samensteller. Op het niveau van soort en genus zal er onrust blijven.

De hogere rangen in de classificatie: genus, familie, orde bestaan niet. Het zijn voor het gemak gekozen groeperingen van verschillende soorten die meer met elkaar verwant worden geacht, dan met de soorten van een andere, vergelijkbare groep. Het zijn knutsels van de mens. Linnaeus en de biologen na hem wilden nog meer met deze groepen om er een natuurlijk systeem van te maken. Ze moesten gerangschikt worden van de meest eenvoudige structuur/bouw tot meer ingewikkeld, van primitief tot hoger georganiseerd. Na Darwin realiseerde men zich dat de gevonden verwantschappen en de rangschikking een afspiegeling zouden moeten zijn, in het ideale geval, van de afstamming van de organismen, van de evolutie dus. Aan de hand van fossielen kun je dus je classificatie als het ware op natuurlijkheid controleren. Bij zoogdieren lukt dat aar-

dig. Bij vogels niet. Ze zijn te fragiel en fossiliseren dus slecht. Er zijn te weinig oude fossielen om iets te kunnen zeggen over verwantschappen van recente groepen. Jongere fossielen zijn doorgaans makkelijk in te delen in de nu bestaande groepen en helpen dus ook niet echt. Hierdoor is het nog moeilijker dan bijvoorbeeld bij zoogdieren om overeenkomsten in bouw op grond van evolutionaire verwantschap te scheiden van dergelijke overeenkomsten op grond van een soortgelijke leefwijze (zoals bijvoorbeeld die tussen futen en duikers, althans, volgens de huidige inzichten).

In het hele dierenrijk zijn de vogels de meest eenvormige, grotere groep. Die eenvormigheid komt doordat vogels vliegen. De functie bepaalt in hoge mate de bouw en vliegen stelt zoveel eisen dat er nog maar weinig speling over blijft voor het verzinnen van originele modellen. Die homogeniteit betekent dat een onderverdeling behoorlijk lastig is. De verschillen in bouw bij zoogdieren, bijvoorbeeld tussen een aap en een walvis, zijn duidelijk veel groter. Ook bij reptielen zijn er veel grotere uiterlijke verschillen, denk maar aan een slang en een schildpad. Het is bij vogels weliswaar makkelijk genoeg een paar duidelijke groepen te onderscheiden, maar de meeste soorten verschillen onderling weinig. Door de homogeniteit heeft iedere groep kenmerken gemeen met (vaak verscheidene) andere. Naar gelang van het belang dat een bepaalde onderzoeker aan een bepaalde eigenschap hecht, plaatst hij de verschillende groepen een beetje anders in de reeks. De onderverdeling berust op eigenschappen die ogenschijnlijk weinig betekenis heb-

ben, zoals de pezen in de tenen of de botjes in het gehemelte. Ze zijn zo specialistisch dat ze in de handboeken vaak niet eens genoemd worden. Nieuw onderzoek, eventueel door middel van nieuwe technieken (DNA-hybridisatie), brengen een onderzoeker er toe een geheel herziene (deel)classificatie te publiceren. Ook de hogere regionen van de indeling gaan dus voortdurend op de schop. Maar gelukkig zijn er tegenkrachten. Om een vruchtbare communicatie tussen wetenschappers mogelijk te laten blijven, om de literatuur en de museumcollecties toegankelijk te houden, is er grote behoefte aan stabiliteit op de hogere indelingsniveaus. Veranderingen in families of ordes of in de volgorde daarvan dringen pas door in onze gidsen en handboeken als ze in brede kring geaccepteerd worden. Er is dus sprake van een soort standaardclassificatie. Gelukkig maar. Want als ik dan *Schoutedenapus myoptilius*, Scarce Swift, niet kan vinden, dan weet ik tenminste dat ik eens bij de *Apodidae*, Gierzwaluwen moet kijken. Vind ik daar dan een *Apus myoptilius* en de overige gegevens kloppen een beetje, dan heb ik hem toch, dank zij die standaardclassificatie.

Er is overigens inderdaad een totaal andere classificatie van de vogels gepubliceerd uitsluitend op basis van DNA-vergelijking. Zou die ooit doordringen tot de standaardclassificatie en dus tot onze vogelgidsen, dan zou dat voor onze vogelwerkgroep een leuk gevolg kunnen hebben. Als ik het goed heb begrepen zouden onze gidsen dan moeten beginnen met de Ruigpoothoenders, dus mogelijk met de Korhaan.